

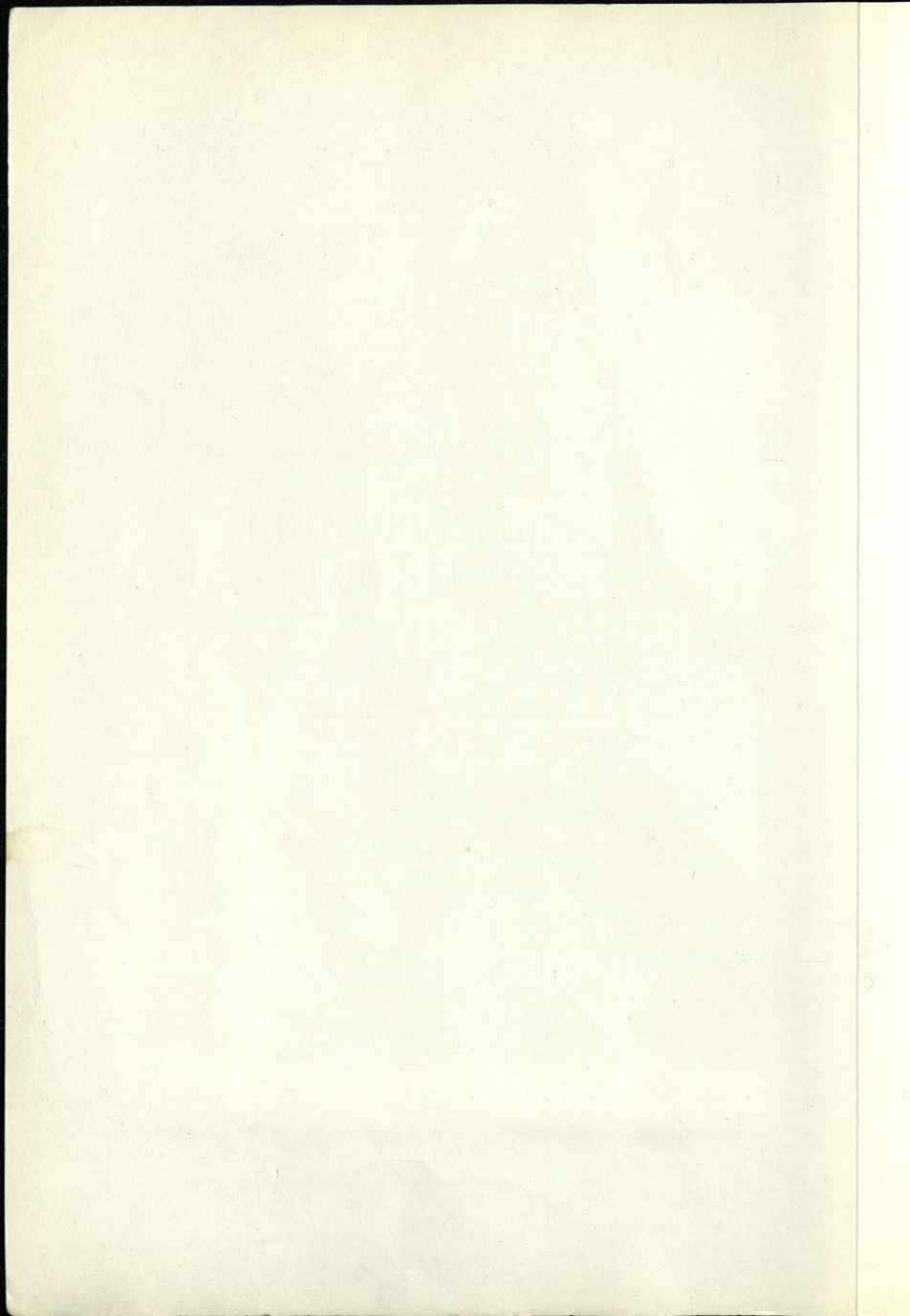
232129

Univ. prof. in akad. VIKTOR KOROŠEC

**RAZVOJ HETITSKIH VAZALNIH ODNOSOV
V LUČI TEKSTOV IZ UGARITA**

Zbornik znanstvenih razprav, XXXIV, 155-175

LJUBLJANA 1970

Univ. prof. in akad. VIKTOR KOROŠEC

RAZVOJ HETITSKIH VAZALNIH ODNOSOV V LUČI TEKSTOV IZ UGARITA

LJUBLJANA 1970

232 129

Univ. prof. in akad. VIKTOR KOROŠEC

RAZVOJ HETITSKIH VAZALNIH ODNOSOV

232129 V LUCI TEKSTI

D 528/1971

I

V današnji državi Siriji izkopavajo francoski arheologi z velikim uspehom dvoje bogatih najdišč:

Na vzhodu, ob srednjem Evfratu je André P a r r o t leta 1933 naletel na razvaline mesta Mari.¹ Odkril je ogromno Zimrilimovo palačo z obširnimi državnimi arhivom iz Hammurabijeve dobe. Mesto Mari samo pa je bilo zgrajeno na razvalinah še starejšega sumerskega mesta. Te najdbe utegnejo osvetliti probleme iz najstarejšega sumerskega obdobja.²

V severozapadni Siriji je 12 km severno od pristanišča Latakia grič Ras Šamra, ki pokriva razvaline nekdanjega trgovskega mesta Ugarita.³ Ta izkopavanja se vrše od leta 1929 naprej; z velikim uspehom jih vodi Claude F.-A. S c h a e f f e r. Ugarit kot veliko trgovsko središče in važna politična postojanka je bil tudi pomembno kulturno središče, v katerem so se spajali različni kulturni tokovi. Jean N o u g a y r o l ugotavlja, da so leta 1953 v Ugaritu izkopali tekste v petih različnih pisavah in v osmih jezikih.⁴

Za splošno in za pravno zgodovino so posebno pomembni napisi na glinastih ploščicah, ki so napisani v babilonskem jeziku in v zlogovnem babilonskem klinopisu. Do leta 1937 takih napisov niso našli. Poslej so jih pa izkopali v posebnih državnih arhivih toliko, da je J. N o u g a y r o l v letih 1955 in 1956 objavil najvažnejše gradivo v dveh delih kot »Le Palais royal d'Ugarit«, vol. III in IV.⁵ V tretjem zvezku je gradivo zajeto iz treh državnih arhivov (vzhodnega, zapadnega in zlasti osrednjega). V četrtem zvezku je

* Iz tehničnih razlogov v tisku ni bilo mogoče izraziti razlike med znakoma \bar{h} in h . S prvim znakom bi bilo treba označiti \bar{h} v besedah: Hatti, Hattušili, Tudhalija, *išhiul*.

¹ Prim. V. K o r o š e c, Nekaj pravnozgodovinskih pripomb k doslej objavljenim pismom iz mesta Mari (ARM. I—IV) Zgodovinski časopis, letnik 6—7, 1952—1953, Ljubljana, str. 30—70. Tam je navedena tudi starejša literatura. Za poznejši čas prim. poročila v Archiv für Orientforschung, v letnikih: XVI, 1952—53, str. 366; XVII, 1954—1956, str. 197. — André P a r r o t, Les fouilles de Mari, Syria, 39, 1962, (za leto 1961), str. 151—179; Syria, 41, 1964 (za leto 1963), str. 3—20; Syria, 42, 1965 (za leto 1964), str. 1—24, (za leto 1965), str. 197—225; Syria, 44, 1966 (za leto 1966) str. 1—26.

² Prim. Syria, 42, 1965, str. 220: V 15. kampanji izkopavanj so našli nakit, na katerem je sumerski napis v 8 vrsticah, ki pove, da je »Mes-ane-pada, kralj mesta Ur-a podaril ta biser božanstvu GAL, ko je bil Gansud kralj v mestu Mera (= Mari)«. Ta presenetljiva najdba priča, da je bilo mesto Mari že samostojna mestna država, ko je vladal v Uru ustanovitelj prve tamkajšnje dinastije. Z njo se namreč začena zgodovinsko obdobje v Mezopotamiji (okoli 2500).

³ Prim. V. K o r o š e c, Novi klinopisni viri iz Alalaha in Ugarita. ZZR. XXVIII, 1959, str. 77—103, zlasti 80 ss.

⁴ Les Archives Internationales d'Ugarit (Ras Shamra-17^e campagne). CRAI (29. I.) 1954, str. 33; prim. ZZR, 28, 1959, 80.

⁵ Prim. kratice PRU III in IV.

pa gradivo, ki so ga odkrili v južnem (ali mednarodnem) arhivu. Le-to vsebuje povečini besedilo korespondence med hetitskimi vladarji (ali hetitskimi visokimi dostojanstveniki) in ugaritskimi kralji ali njihovimi funkcionarji. Časovno zajema približno poldrugo stoletje, od kralja Šuppiliume do vdora »pomorskih« narodov, ki so uničili hetitsko državo in Ugarit, torej približno od 1380—1200.⁶ — Vse tekste iz državnih arhivov sedaj posrečeno dopolnjuje kakih 25 pisem, ki so jih izkopali v zasebni hiši nekega Rap'anu-ja. J. Nougayrol jih je med 173 teksti različne vsebine (leksikalne, leposlovne, verske, medicinske, pravne, gospodarske) objavil v klinopisu, transkripciji in prevodu leta 1968 v zborniku Ugaritica V kot »Textes suméro-accadiens des Archives et bibliothèques privées d'Ugarit«.⁷

Omenjeni teksti so pomembni zato, ker nam kažejo, kakšno je bilo dejansko razmerje med hetitskimi vladarji in njihovimi vazali v Ugaritu. Iz ohranjenih vazalnih pogodb izvemo, kakšni naj bi bili medsebojni odnosi, iz ugaritskih tekstov pa spoznavamo, kako so se te določbe v razmeroma dolgem obdobju zares izvajale v praksi vsaj v eni vazalni deželi.

Za hetitsko politiko nasproti vazalom je znano, da so se Hetiti znali spretno prilagoditi posebnim razmeram v posameznih pokrajinah.⁸ Zato moramo biti oprezni pri posploševanju dognanj. Po drugi strani vidimo, da je Ugarit imel po hetitski zamisli na splošno enak pravni položaj, kakor ga je imela večina hetitskih vazalnih dežel; za časa Muršila II. pripravljeno besedilo vazalne pogodbe⁹ no nedvomno potrjuje. Zato smemo razmere v Ugaritu povečini smatrati za tipične in iz njih sklepati na splošno stanje v drugih vazalnih deželah.

II

Ideja, da se s pogodbo, potrjeno s prisego, lahko najprimerneje urejajo velike državno in meddržavno pomembne sporne zadeve, se pojavlja že v starosumerski dobi. Na jastrebski steli, najstarejšem zgodovinskem napisu (okoli leta 2400), so namreč ohranjene določbe mirovne pogodbe med mestnima državama Umma in Lagašem.¹⁰

V Elamu je ohranjeno besedilo prve vazalne pogodbe, s katero se neki elamski knez (morda Hita[?] po imenu,) zavezuje Naram-Sinu iz Akada, da bo imel njegove sovražnike za svoje sovražnike, njegove prijatelje pa za svoje prijatelje.¹¹

⁶ Glede datiranja sledim povečini kratki kronologiji; prim. A. Scharff-A. Moortgat, Ägypten und Vorderasien im Altertum, München 1950.

⁷ Mission de Ras Shamra. Tome XVI: Ugaritica. Cinquième série, Paris 1968: Jean Nougayrol, Textes suméro-accadiens des Archives et Bibliothèques privées d'Ugarit, p. 1—446 (= Ugaritica V). Za nas so zanimiva le pisma štev. 21—44 in 171 (na straneh 80—131 in 323).

⁸ V. Korošec, Hethitische Staatsverträge, str. 70, 74, 84, 86.

⁹ Prim. besedilo spodaj pri 33. in 35. opombi.

¹⁰ Prevod sumerskega besedila glej v F. Thureau-Dangin, Die sumerischen und akkadischen Königsinschriften. Vorderasiatische Bibliothek, I, 1, Leipzig 1907, str. 11—21.

¹¹ Walter Hinz, Elams Vertrag mit Naram-Sin von Akkade, objavljeno v ZA. N. F. 24, 1967, 66—96, trdi (str. 75 s., 95), da je bila to zavezniška pogodba med enakima

Ideja o sklepanju pogodbe iz gospodarskih nagibov se pojavlja v mitu o Etani, kjer se popisuje enodnevno trajanje pogodbe med kačo in orlom.¹²

V prvi polovici drugega tisočletja naletimo v Severni Siriji na pogodbe o reševanju sporov, nastalih zaradi pogostnih selitev tamkajšnjega še napol nomadsko živečega obmejnega prebivalstva.

Tudi Hetiti so že zgodaj sklepali mirovne pogodbe (Zidanza in Pillija iz Kizzuwatne)¹³ ter pogodbe o reševanju zapletljajev, nastalih zaradi samovoljnega preseljevanja obmejnega prebivalstva (Paddatiššu).¹⁴

Najbolj se je povečalo število državnih pogodb, ko je Šuppiluliuma (1380—1346), vrstnik faraonov Amenofisa III. in IV. (= Ehnatona), začel prepuščati upravo obrobni predelov svoje velike države zanesljivim vazalom. Take je izbiral v prvi vrsti med svojimi sinovi (Pijaššili), svaki (Huqqana) in zeti (Mattivaza),¹⁵ polagoma pa jih je našel tudi med zanesljivimi veljaki v novo pridobljenih deželah.¹⁶ Iz babilonske terminologije so Hetiti povzeli razlikovanje med postavitvijo pogodbenih določb (*rikiltu* ali *riksu* ali hetitsko *išhiul*) in prisego (*mamitu* — hetitsko *lingaiš*).¹⁷ Pogodbene obveznosti formulira suzeren, da jih nato vazal s prisego pripozna kot obvezne.

Presenetljivo je, da noben izmed hetitskih vladarjev, o katerih nam anali poročajo o njihovem delovanju (Šuppiluliuma, Muršili II. in Tudhalija IV.), ne omenja sklenitve pogodb. To si moremo razlagati le z drugačnim vrednotenjem pomena takih dogodkov. Nekaj paralelnega lahko vidimo v tem, da se tudi zakonodajalcem (Lipit-Ištarju, Hammurabiju) zakonodajno delo ni zdelo toliko pomembno, da bi po njem poimenovali posamezna vladarska leta.

Morda je prav, da se kratko dotaknemo označbe teh pogodb kot vazalnih. Ime je povzeto po srednjeveških fevdalnih odnošajih med fevdnim gospodom

strankama; Elamec omenja namreč darila, ki jih je sprejel od Naram-Sina. Vkljub darilom je zaradi enostranske obveznosti o skupnih sovražnikih in prijateljih, ki obvezuje samo Elamac, to pogodba med neenakima strankama, kratko rečeno, vazalna.

¹² Besedilo glej v Gressmann, *Altorientalische Texte zum Alten Testament*, 2. Aufl. Berlin-Leipzig 1926, S. 235 ff.; ANET, 114 ss.

¹³ Heinrich Otten, *Ein althethitischer Vertrag aus Kizzuwatna*, JCS V, 4, str. 129—132.

¹⁴ V. Korošec, *Pogodba s Paddatiššem iz Kizzuwatne (KUB XXXIV, 1)* Zbornik radova posvečenog A. Vajsu, Beograd 1966, str. 33—44.

¹⁵ Pijaššiliš je omenjen v pogodbi med Šuppiluliumo in Mattivazo; gl. E. F. Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien (Boghazköi-Studien, H. 8)*. Leipzig 1923, str. 24 ss; v ugaritskih tekstih ga kot kralja v Kargamišu imenujejo Sarru-Kušuh. Pravtam (E. F. Weidner, o. c., str 2—37 in 36—57) je objavljeno babilonsko besedilo pogodb med Šuppiluliumo in Mattivazo ter med Mattivazo in Šuppiluliumo. Pogodbo, ki jo je sklenil Šuppiluliuma s knezom dežele Hajaša, Huqqanaš po imenu, je objavil in prevedel Joh. Friedrich, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitischer Sprache, II. Mitteilungen der Vorderasiatisch-Aegyptischen Gesellschaft*, 34, 1, Leipzig 1930, S. 103 ss.

¹⁶ Take pogodbe je sklenil Šuppiluliuma z Azirom iz dežele Amurru in s Tettejem iz dežele Nuhašši. — Prim. *Hethitische Staatsverträge*, str. 6 ss.

¹⁷ O tem prim. *Hethitische Staatsverträge*, str. 22, 23 ss., 34. Milko Kos, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1955, mesta pod »fevdalizem«, str. 419; Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana, 1961, str. 69 ss.;

in vazalom.¹⁸ Če primerjamo razmerje med hetitskim vladarjem in njegovimi vazali, vidimo, da je bilo v bistvenih lastnostih močno podobno srednjeveškemu razmerju med fevdnim gospodom in vazalom. Pri obeh gre hkrati za medsebojno osebno in premoženjsko povezavo. Hetitski vazal, ki mu je vladar v osebnem zaupanju v njegovo zvestobo poveril gospostvo nad določenim ozemljem, je bil dolžan storiti vse, da »varuje (akadsko *nasaru*, hetitsko *pahšugar*) hetitskega vladarja in deželo mesta Hatti«, hkrati pa je bilo tudi vazalu samemu zagotovljeno vladarjevo varstvo. Vazalov odnošaj do suzerena je temeljil na načelu, da »ima suzerenove sovražnike za svoje sovražnike, njegove prijatelje pa za svoje prijatelje«. To stališče se skoro dobesedno sklada s srednjeveškim pojmovanjem.¹⁹ — Praktično pomeni to načelo, da se je vazal glede zunanje in glede vojaške politike podredil svojemu suzerenu, katerega je moral v vojni z vsemi silami podpirati.

Mnogo podobnega je bilo tudi v občasnih poklonitvenih vazalovih obiskih pri suzerenu, v prinašanju daril in davščin ter v ureditvi podedljivosti vazalnega položaja. Razvoj je tudi pri Hetitih²⁰ privedel do podobnih končnih ureditev, kakor jih najdemo pozneje v srednjem veku.

Po vsem tem smemo trditi, da je stvarno upravičeno, da pogodbe, ki so jih hetitski vladarji sklepali z odvisnimi vladarji posameznih dežel, imenujemo vazalne. Pri tem ne pozabimo, da že srednjeveški fevdalizem ni bil v vseh deželah popolnoma enak; tem bolj moramo računati z različnostmi v podrobnostih, ko vzporejamo dva časovno in krajevno tako ločena pravna instituta. Tako povezuje vazalno razmerje vladarja posamezne pokrajine samo s hetitskim kraljem,^{20a} medtem ko je srednjeveško vazalstvo razvejano še naprej in povezuje kraljeve vazale tudi z nižjimi vazali.

III

Kdaj se je Ugarit pridružil hetitski državi, iz naših virov ni razvidno. Verjetno se je to zgodilo takrat, ko je Šuppiluliuma stalno razširjal meje hetitske države v severni Siriji, medtem ko je faraona Amenofisa IV. (ali

¹⁸ O srednjeveškem fevdalizmu prim. Hermann Conrad, *Deutsche Rechtsgeschichte*, Band I. Karlsruhe 1962, str. 473 s. v. Lehn, Lehnswesen; Heinrich Mitteis, *Der Staat des hohen Mittelalters*, Weimar 1940, str. 513 s. v. Lehnrecht; Lehnswesen; *Reallexikon der germanischen Altertumskunde*, herausgegeben von Joh. Hoops, Strassburg 1915—1916, Artikel »Lehnswesen« A. Deutschland (K. Lehmann), str. 137—139, B. England (M. Larson) str. 139—143. Dalje prim. Fr. Olivier-Martin, *Histoire du droit français des origines à la Révolution*, 2e tirage, 1948, geslo »vassaux« str. 749 s.; članka »féodalité« in »vassal« v *Grand Larousse encyclopédique en 10 volumes*: IV, 1961, str. 955 ss., X, 1964.

¹⁹ M. Larson (prim. op. 18), l. c., str. 140: Eine Eidesformel ist uns überliefert, in der der Mann schwört, zu lieben und zu meiden, was sein Herr liebt und meidet; soweit es die weltlichen und göttlichen Gesetze zulassen.

²⁰ *Hethitische Staatsverträge*, str. 66 ss., 76 ss.

^{20a} Prim. instrukcijo za »prince, gospode in višje« (prevedel E. v. Schuler, *Hethitische Dienstanweisungen für höhere Hof- und Staatsbeamte*, AfO. Beiheft 10, Graz 1917) § 15 (str. 26); vv. 3—6: »Ali (od tisti(h), ki (so) gospodje ali kraljevi sinovi, naj nobeden nikomur ne postane vazal (akadsko: *ša mameti* = »zapriseženec«). Kdor pa drugemu postane zapriseženec, (zanj velja, da) naj bo to pod božansko prisego postavljen.«

Ehnatona) popolnoma zaposlovalo delo za njegovo versko reformo in za izgraditev nove prestolnice.

Najstarejši klinopisni dokument iz »mednarodnega« arhiva je namreč pismo, ki ga je hetitski kralj Šuppiluliuma pisal ugaritskemu kralju Niqmadu II.²¹ Iz pisma izvemo, da so se nekateri hetitski vazali v severni Siriji (Nuhašši in Mukiš) hetitskemu kralju uprli, da bi se otresli hetitske nadoblasti. Šuppiluliuma skuša spretno vplivati na ugaritskega kralja, da se ne bi pridružil upornikom. Najprej ga poziva, naj se ne boji upornikov, ampak naj zaupa vase. Sklicuje se na to, da so bili Niqmadovi predniki (»očetje«) v dobrih odnošajih s hetitsko deželo. Iz tega lahko sklepamo, da se je Ugarit preusmeril od Egipčanov k Hetitom, še preden je zavladal Niqmadu. Šuppiluliuma mu nato prigovarja, naj se drži načela o skupnih sovražnikih in skupnih prijateljih. Obeta mu vojaško pomoč zoper napade upornikov, zagotavlja mu, da bo lahko obdržal pribežnike iz njihovih dežel, kakor tudi njihova obmejna mesta, ki si jih bo osvojil. Kot glavno poplačilo za zvestobo mu pa bo Šuppiluliuma po zmagi dal »pečatno pogodbeno listino« (*tuppa kanka ša riksi*), ki naj uredi njegov položaj kot vazala.

To pismo je po svoji pregnantni dikciji resnična diplomatska mojstrovina. Svoj namen je doseglo: Niqmadu je ostal na strani hetitskega kralja, katerega je moral sam zaprositi za pomoč, ko so ogorčeni uporniki z vso silo navalili na Ugarit.²²

Po zmagi je Šuppiluliuma svojo obljubo izpolnil tako, da je ugaritskemu kralju v sosednjem Alalahu, središču premagane dežele Mukiš, slovesno

²¹ Besedilo je objavil in prevedel J. Nougayrol v PRU IV, str. 35 ss. (muz. št. 17.132). Ker se mi to pismo zdi izredno skrbno formulirano, objavljam njegov prevod (pri tem uporabljam tudi Nougayrolov prevod). Številke pred besedilom označujejo število vrstic; odstavki so kakor v izvirniku.

1—2. »Tako (pravi) Moje Sonce, veliki kralj [dežele Hatti . . .?]: Niqmandu-ju povej:

3—18. Torej dežela Nuhaš(ši) in dežela Mukiš sta nasproti meni sovražni, vendar ti, Niqmandu, se jih ne boj; zaupaj v samega sebe! Kakor so prej tvoji predniki (»očetje«) bili z deželo Hatti prijateljski in ne sovražni, bodi sedaj ti, Niqmandu, pravtako z mojimi sovražniki (tudi) ti sovražnik, z mojimi prijatelji pa (tudi) ti prijatelj! In če ti, Niqmandu, te besede velikega kralja slišiš in jih varuješ, si kralj (?) in videl boš naklonjenost, s katero te bo obsipal veliki kralj, tvoj gospod.

19—29. Sedaj torej ti, Niqmandu, varuj zavezo in prijateljstvo (do) dežele Hatti, pozneje pa boš videl glede kraljev dežele Nuhaš(ši) in dežele Mukiš, ki sta zavezo in prijateljstvo (do) dežele Hatti zavrgla in sta (sedaj) sovražnika nasproti velikemu kralju, svojemu gospodu, kaj jima bo veliki kralj storil, medtem ko se boš ti, Niqmandu, zanesel na besede velikega kralja, svojega gospoda.

30—34. In če celo ti kralji, združeni pošljejo vojake za izropanje tvoje dežele, se jih ti, Niqmandu, ne boj. Takoj pošlji svojega poslanca pred mene (= k meni) in naj pride!

35—52. In če ti, Niqmandu, s svojim orožjem vojake (iz) dežele Nuhaš(ši) ali vojake (iz) dežele Mukiš presežeš in (jih) napadeš, (tedaj) jih nihče ne (sme) vzeti iz tvojih rok. In če se zgodi, da vojaki iz dežele Nuhaš(ši) (ali) vojaki iz dežele Mukiš kot begunci vderejo v tvojo deželo, jih nihče ne (sme) vzeti iz tvojih rok. Če se zgodi, da mesta (ob) tvoji meji postanejo s teboj sovražna, in se ti z njimi boriš in jih premagaš, ti jih v prihodnosti nihče ne (sme) vzeti iz tvojih rok. In če se zgodi, da v prihodnosti veliki kralj premaga te kralje, ti bo veliki kralj dal pečateno (s pečatom opremljeno) pogodbeno listino.«

²² PRU IV, str. 48 ss., (muzejska) št. 17.340, v. 1 ss.

izročil s pečatom opremljeno pogodbeno listino (*rikiltu*). Pri tem se je Niqmadu moral »vreči pred noge hetitskega kralja«,²³ ki je najprej slovesno pohvalil njegovo zvestobo, obenem pa ga je spomnil, da je na Niqmadovo prošnjo hetitska vojska pregnala uporniške čete z ugaritskega ozemlja. Odvzela jim je naropani plen in ga vrnila ugaritskemu kralju Niqmadu, ki jo je za to nagradil s zlatom, srebrom in bakrom. Šuppiluliuma je pri tem poudaril, da hetitska vojska po ugaritskem ozemlju ni plenila (»se ni dotaknila najmanjše bilke ali najmanjše trske«).²⁴

Ko je ugaritski kralj tako s proskinezo javno pripoznal hetitskega vladarja za svojega suzerena (»gospoda«), je bil najbrž precej razočaran, ko se je njegova vazalna lista pričela z naštevanjem velikih letnih davščin,²⁵ ki jih je poslej moral vsako leto dajati svojemu suzerenu. Poleg splošne dajatve po 500 seklov zlata so mu bila naložena dragocena »darila« za kralja, kraljico, za prestolonaslednika, za več dvornih dostojanstvenikov in za nekatera svetišča (templju sončne boginje v mestu Arinni). Če s temi dajatvami vzporejamo letni davek, ki ga je moral plačevati vazal sosednje dežele Amurru in ki je znašal po 300 seklov zlata in nekaj dragih kamnov,²⁶ vidimo, da je bila ugaritska dežela hudo obdavčena — kar pa tudi kaže na to, da je bilo mesto Ugarit zelo bogato. Šuppiluliuma je davčni vijak trdo privil tudi nasproti zvestemu vazalu. Bolj radodaren je bil, kadar njegove koncesije niso šle na njegov račun.

Tako je razširil meje ugaritske države nasproti premagani vazalni deželi Mukiš.²⁷ Ponovil je tudi svojo obljubo, da si sme Niqmadu obdržati morebitne pribežnike iz premaganih dežel Nuhašši in Mukiš.²⁸

Ali je obe ugodnosti Šuppiluliuma ugaritskemu kralju zagotovil v isti listini, v kateri mu je predpisal davke, ali pa v posebnih listinah, ni jasno.

Muršili II., Šuppiluliumov sin in drugi naslednik (1345—1315), se je moral najprej dolgo boriti, da je obnovil hetitsko državo v tistih mejah, ki jih je imela za časa njegovega očeta. Med drugim je Hetitom nasprotna skupina bila pregnala iz Ugarita prestolonaslednika Niqmepo, ki je pozneje šele z Muršilovo pomočjo tam zavladal.

Vse to nam vsaj nekoliko pojasnjuje, da je Muršili II. nastopal nasproti Ugaritu manj prijazno. Predvsem je odločil, da se — baje po želji kralja dežel Sijannu-Ušnatu, ki sta bili dotlej združeni z Ugaritom — obe deželi združita z vazalnim kraljestvom v Kargamišu.²⁹ Ugaritsko ozemlje se je s tem

²³ PRU IV, str. 43, štev. 17.227, v. 43 ss.; str. 41, štev. 17.227, v. 14 ss.

²⁴ PRU IV, str. 45, v. 9' ss. — str. 48 ss., št. 17.340.

²⁵ Naštete so na str. 41 s., št. 17.227; str. 45 ss. in str. 47 s.

²⁶ J. Friedrich, Staatsverträge I, str. 6, B, v. 9; str. 12, v. 30 s.

²⁷ PRU IV, str. 51, štev. 17.340, Verso v. 1' ss.

²⁸ PRU IV, str. 52, štev. 17.369 A.

²⁹ O tem pričajo listine, ki jih je izdal Muršili II: PRU IV, štev. 17.335 + 379 + 381 + 235 (str. 71 ss.); štev. 17.457 (str. 75); št. 17.344, (str. 76), štev. 17.368 (str. 76 ss.), štev. 16.170 (str. 78). — V listini 17.368 je na str. 77, vv. Verso 5' — 8' rečeno:

5' Te odločbe (»sodbek«) je (funkcionar) *urijannu* izvršil: meje med kraljem dežele mesta Ugarita

7' in med kraljem dežele mesta Sijannu oddelil, (mejne) kamne na mejah med njima je postavil.

zmanjšalo za dve tretjini, zato bi se morali ustrezno zmanjšati tudi davki. Muršili II. je to storil šele, ko ga je kralj Niqmepa izrečno za to prosil.³⁰ Ohranjeni dokument³¹ je na odločilnih mestih poškodovan, tako da ni mogoče točno dognati, koliko je Muršili II. davščine zares zmanjšal.

Vendar je tudi Muršili II. vnovič potrdil meje med deželama Ugaritom in Mukišem, čeprav je od ugaritskega kralja Niqmepa zvedel, da prebivalstvo (»sinovi«) dežele Mukiš zahteva revizijo.³²

Iz Muršilove dobe je na več ploščah ohranjeno besedilo posameznih pogodbenih določb, ki bi v celoti sestavljale besedilo ugaritske vazalne pogodbe; vsebinsko je povsem podobno drugim vazalnim pogodbam.³³ V listini, na kateri je začetek besedila, je takoj za imenom Muršila II. kot suzerena uvrščen tradicionalni odstavek, ki skuša s pogledom na pretekle medsebojne odnošaje prikazati, da mora vazal že po naravni hvaležnosti ostati hetitskemu vladarju zvest. Muršili II. ugotavlja, da je on pripeljal Niqmepo v njegovo deželo in mu omogočil, da je zasedel prestol svojega očeta. Iz tega izvaja Muršili II., da sta Niqmepa in njegova dežela s tem postala njegova podložnika (»sužnja«), hetitski kralj pa njun »gospod«.³⁴ Nato slede druge obveznosti vazala nasproti suzerenu: dolžnost, da varuje deželo Hatti;³⁵ da prihaja pred kralja; če je pozvan, pa je zadržan, naj se opraviči.³⁶ Podrobno so določene vojaške obveznosti po načelu o skupnih sovražnikih in prijateljih.³⁷ Vazal ne sme ostati brezbrizen do sovražne propagande.³⁸ Begunce mora napotiti k suzerenu.³⁹ Pogodbeno besedilo se je imelo končati s prisego, s katero naj bi bili bogovi obeh pogodbenikov za garante in priče pogodbe.

³⁰ PRU IV, str. 80 s. (štev. 17.382 + 380) vv. 10.

10—13. »Muršili, veliki kralj, je Abdianata, kralja dežele Sijannu, in njegove sinove ločil od kralja dežele mesta Ugarita, in ga je dal v podložnost (»sužnost«) kralju dežele mesta Kargamiša.

14—20. Deželo Sijannu z mesti njenega okoliša in mesto Ušnatu njegovimi okoliškimi mesti, obnem z njihovimi mejami, obnem z njihovimi gorovji, je kralju mesta Kargamiša s pečatno listino zapečatil (»prepuslik«).

21—24. [Toda] tistega dne je Niqmepa, kralj Ugarita, pri Muršilu, velikem kralju, zaprosil tako-le: 'Veliki kralj je to deželo za dve tretjini [zmanjšal?]. Zlato: davščine in darila težko bremenijo mojo deželo'.

³¹ Glej PRU IV, str. 80 ss., v. 25—63. — Zdi se, da zmanjšanje ni bilo posebno veliko, izrečno pa je bilo odrejeno, da je popolnoma prepuščeno ugaritskemu kralju, da dá kakemu slu, ki pride iz hetitske dežele v Ugarit, kako nagrado ali pa ne. Iz tega se vidi, da so bile v navadi take postranske dajatve.

³² O tem poročajo dokumenti: PRU IV, str. 63—70, štev. 17.237, 17.62, 17.366. O zahtevi prebivalcev dežele Mukiš, da se popravi meja, govori štev. 17.237 (str. 64), vv. 8 s.

³³ Besedilo je objavljeno v PRU IV, str. 85—101.

³⁴ PRU IV, str. 85 s., štev. 17.338, R⁰, v. 1—9, str. 88 s., štev. 17.353, v. 1—9, str. 91, štev. 17.409, v. 1'—8'.

³⁵ »deželo Hatti boš varoval«: PRU IV, štev. 17.338, str. 85 [v. 5]; štev. 17.353, str. 88, v. 5; štev. 17.407, str. 91, v. 4'' (nikalnica, ki jo Nougayrol tu dodaja, po mojem mnenju ni potrebna.

³⁶ PRU IV, str. 86, v. 9—12; štev. 17.349 B; str. 87, vv. 2—4; str. 89, vv. 10—12; str. 91, v. 8'—11'; štev. 17.357, str. 92, vv. 2—4.

³⁷ PRU IV, str. 89, vv. 13—24; str. 91, vv. 12'—22'; str. 94, vv. 1'—12'; str. 96, vv. 1'—12'.

³⁸ PRU IV, str. 97, vv. 19'—21'; str. 98, Verso vv. 29'—33'.

³⁹ PRU IV, str. 97, vv. 13—18, 21'—28'; str. 98 vv. 34'—47'.

Za kršitev pogodbe se nad nezvestim vazalom izreka prekletstvo, za vestno izpolnjevanje pa blagoslov.⁴⁰

O davščinah v teh odlomkih ni nobenih določb. Najbrž naj bi v tem oziru še naprej veljala pogodbeno ureditev, kakor jo je bil določil Šuppiluliuma in jo je pozneje dopolnil Muršili II.

Ali so ti ohranjeni odlomki deli pogodbe, ki je bila končno sklenjena, ali pa gre za osnutke posameznih določb, o katerih so tekla pogajanja med obema kraljema, ni prav jasno.⁴¹ Ker ni nobene plošče s celotnim besedilom vseh pogodbenih določb in tudi nobenega poročila, se mi zdi verjetnejše, da je vse obtičalo pri pogajanjih in da do sklenitve pogodbe med Muršilom II. in Niqmepo ni prišlo.

Ako skušamo kratko presoditi razmerje med hetitskim vladarjem kot suzerenom in ugaritskim kraljem kot njegovim vazalom, vidimo, da je bila za časa Šuppiluliume in Muršila II. politična premoč na suzerenovi strani. Hetitski vladar je — vsaj po zmagi — »gospod«, pred katerim mora vazal napraviti proskinezo; Muršili II. ga celo označuje z deželo vred kot »svojega podložnika« (*ardi* = moj suženj).⁴² Oba vladarja skušata iz vazalne dežele iztisniti kar največ davščin.

Zunanji politični dogodki so kmalu povzročili, da se je suzerenov položaj znatno poslabšal, vazalov pa utrdil.

Muvatali, Muršilov sin in naslednik, je zbral vse sile — med njimi je bil (po egiptovskih poročilih) tudi oddelek ugaritskih čet⁴³ — za borbo z Egiptom. Bitka pri Kadešu ob Orontu ni prinesla odločitve. Čudno je, da o vseh teh dogodkih v najdenih ugaritskih dokumentih ni nobenega poročila.

Hattušili III. (1282—1250), brat in drugi Muvatallov naslednik, je končno sklenil s faraonom Ramzesom II. znano prijateljsko pogodbo in tako zagotovil mir z Egiptom do konca hetitske države.⁴⁴

V Ugaritu samem pa je objavil predpise — nekaj edikt, ki ga imenuje *rikiltu*⁴⁵ (= zavezo), glede trgovanja hetitskih trgovcev iz mesta Ura na uga-

⁴⁰ PRU IV, str. 86 s., vv. 6'—9', 10'—13'; str. 90, vv. 9'—13', 14'—17'; str. 94, Verso, 1'—8', str. 95, Verso 2' ss.; str. 99, vv. 55' s.; str. 100, štev. 17.04, Verso 1'—9', štev. 17.450, Verso vv. 2'—8'.

⁴¹ J. Nougayrol, PRU IV, str. 84, domneva, da je bila taka pogodba v Muršilovem času sklenjena.

⁴² Prim. zgoraj opombo 34.

⁴³ Glej James Henry Breasted, *Ancient Records of Egypt*, Chicago 1906 (3. ponatis 1927), str. 138. V § 309 našteva Ramzes II. med hetitskimi zavezniki tudi *Echeret*, kar najbrž pomeni Ugarit.

⁴⁴ Besedilo glej pri E. Weidner, *Politische Dokumente* (= Boghazköi-Studien, H. 9), Leipzig 1923. Str. 112—123; prim. *Hethitische Staatsverträge*, str. 58 ss.

⁴⁵ Besedilo je v PRU IV, štev. 17.130, str. 103 ss. — Ker je to edinstven in tudi v celoti ohranjen zakonodajni akt hetitskega kralja, čeprav v babilonskem jeziku, ga v prevodu (uporablja prevod J. Nougayrola, l. c.) podajam:

1—4. Pečat tabarne Hattušila, velikega kralja, kralja dežele Hatti. Niqmepi povej (tole):

5—10. Kar si tako rekel pred menoj: »Občani (»sinovi«) (iz) mesta Ura, trgovci, močno bremenijo deželo tvojega podložnika.« je nato Moje Sonce, veliki kralj, napravilo zavezo za občane mesta Ura nasproti občanom mesta Ugarita takole.

11—19. Občani mesta Ura naj v času žetve trgujejo v deželi Ugaritu. Toda ko prihaja zima, naj jih iz dežele Ugarita pošljejo v njihovo deželo. In (tako) občani

ritskem ozemlju. Za tako ureditev ga je bil zaprosil ugaritski kralj Niqmepa: »Trgovci, občani («sinovi» iz »mesta») Ura hudo obremenjujejo deželo tvojega podložnika («sužnja»).« Ta konflikt med gospodarskimi interesi ugaritskih in hetitskih trgovcev je skušal Hattušili III. rešiti s kompromisom, ki naj bi obe strani zadovoljeval. Trgovcem iz mesta Ura je dovolil trgovanje v poletnem času (*ina eburi* = v času žetve), v začetku zime pa naj bi odhajali domov. Zato se niso smeli na ugaritskem ozemlju trajno naseljevati in tudi ne kupovati («pridobivati za srebro») hiš ali zemljišč. Morebitne dolžnike jim je moral ugaritski kralj prepustiti, da so jih obenem z njihovimi ženami in otroki odpeljali ob odhodu s seboj.

Še očitneje je hotel ustreči ugaritskemu kralju, s tem da mu je v posebni listini⁴⁶ obljubil, da mu bo vrnil vsakega ugaritskega občana, ki bi pribežal na bližnje hetitsko ozemlje, kjer bivajo *Habiru*.

Za vlade Hattušilovega sina Tuthalija IV. (1250—1230) se je suzerenov položaj še bolj poslabšal. Hetitsko gospodarsko moč je hudo izčrpala vojna z Asirijo, kjer je zavladal bojeviti Tukulti-Ninurta I.⁴⁷ Tuthalija IV. je moral napeti vse sile, da je rešil obstoj hetitske države. Šaušga (=Ištar)muva, vazal v deželi Amurru, se mu je moral zavezati, da ne bo trpel trgovine z asirskimi trgovci in jim tudi ne bo dovoljeval prehoda preko svoje dežele.⁴⁸ V kakšne finančne težave je zašel Tuthalija IV. v vojni z Asirijo, priča listina, sestavljena pred kraljem iz Kargamiša. Z njo je za tisto vojno oprostil Ugarit vseh vojaških dajatev (vojakov, bojnih voz), ugaritski kralj mu je pa

mesta Ura ne bodo prebivali v deželi Ugaritu. Prav tako ne bodo pridobivali za svoje srebro hiš (in) polj.

20—34. Če pa bo trgovec, (ki je) občan mesta Ura; (trdil, da je) srebro svoje prodaje (?) v deželi Ugarit izgubil, ga vendar kralj dežele Ugarita ne bo pustil, da bi bival (ostal) v njegovi deželi. Toda če bo srebro občanov mesta Ura pri občanih («sinovih») Ugarita, pa ga ti ne morejo poravnati, bo ugaritski kralj tistega človeka, obenem z njegovo ženo in otroki izročil v roke trgovcev, občanov mesta Ura. Toda občani mesta Ura, trgovci, ne bodo posegali po hišah (in) poljih kralja dežele Ugarita.

35—38. Tako je Moje Sonce, veliki kralj, napravilo ureditev (zavezo) med trgovci, občani mesta Ura, in med občani mesta Ugarita («tako jih je povezal»).

⁴⁶ PRU IV, št. 17.238, str. 107.

1—2. »Pečat tabarne Hattušila, velikega kralja.

3—10. Če podložnik ugaritskega kralja ali občan («sin») dežele Ugarita, ali če podložnik podložnika ugaritskega kralja odide in pride na ozemlje Habirov Mojega Sonca, ga (jaz), veliki kralj ne bom sprejel («vzel»), ugaritskemu kralju ga bom vrnil.

11—19. (Enako jaz), veliki kralj ne bom sprejel, ampak bom ugaritskemu kralju vrnil tistega, ki so ga bili iz tuje («druge») dežele ugaritskim občanom za njihovo srebro prodali, (pa) je (pozneje) pobegnil iz ugaritske dežele (in) prišel med Habire.«

⁴⁷ Salmanasar I. (1273—1244) in Tukulti Ninurta I. (1243—1307) poročata o velikih pokolih hetitskih ujetnikov po zmagah nad njimi. Glej E. Ebeling-Br. Meissner-E. F. Weidner, *Die Inschriften der altassyrischen Könige*, I. Band, Leipzig 1926, str. 118 s.: »Hanigalbat ... 14400 živih ... sem oslepil ... Vojsko Hetitov in Aramejcev («Ahlame») ... sem poklal kakor ovce.« — E. Weidner, *Die Inschriften Tukulti-Ninurtas I. und seiner Nachfolger*, AfO., Beiheft 12, Graz 1959, str. 26, št. 16, vv. 29—30: »V začetku svojega kraljevanja sem na svojem prvem pohodu nasilno preselil 28 800 vojakov dežele Hatti z onstranskega Evfratovega brega in jih pripeljal v svojo deželo.« — Enako na str. 30, št. 17, vv. 23—25.

⁴⁸ KUB XXIII, 1, IV, 14 ss. — Prim. Hethitische Staatsverträge, str. 75 s.

zato zagotovil plačilo 50 min zlata.⁴⁹ Najbrž to ni bila edina prilika, da je moral ugaritskega kralja Ammistamra (II.) prositi za finančno pomoč.

Ta gospodarska odvisnost hetitskega suzerena nam vsaj nekoliko pojasnjuje, zakaj je Tuthalija IV. trikrat avtoritativno posegel v rodbinske spore v ugaritski dinastiji, in sicer vedno tako, da je z vso svojo avtoriteto podprl stališče ugaritskega kralja.⁵⁰ Ko dandanes čitamo enostransko prikazani potek obeh družinskih kriz ugaritskega kralja Ammistamra II., se človeku zdi kar nemogoče, da bi bil Tuthalija IV. ob svojih posegih v te zadeve utegnil biti prepričan, da se zavzema za pravično stvar. Bolj verjetno je, da si je s svojim ravnanjem želel ohraniti naklonjenost svojega premožnega vazala. Kako je Tuthalija IV. odločal v sporu glede meje med Ugaritom in deželo Sijannu,⁵¹ iz hudo poškodovanega besedila ni mogoče dognati. Naštevanje mest, ki jih pripoznava Ugaritu, opravičuje domnevo, da je tudi tokrat dajal prednost Ugaritu.

Tako lahko ugotovimo, da se je že od Hattušila III. naprej, zlasti pa za časa Tuthalija IV. položaj ugaritskega vazala nasproti suzerenu zelo utrdil. V tej smeri se je razvoj nadaljeval v nadaljnjih letih do konca hetitske države.

Zanimivo je, da se poslej v številnih dokumentih nikjer več ne omenja (nobeno) ime hetitskega vladarja.

V hetitski prestolnici niso popolnoma spregledali usodnega razvoja. Začeli so kot posebne odposlance pošiljati v sirske vazalne dežele kraljeve sinove. Tako je bil kraljevi sin Šukurtešub poslan v Alalah, očitvidno da je prevzel upravo v deželi Mukiš. Takoj po svojem prihodu se je spretno obrnil na ugaritskega kralja Ammistamra II. z željo po dobrih sosedskih odnošajih; obenem je prišel na dan s konkretno prošnjo.⁵²

Drug kraljevi sin, Pihavalvi po imenu, očita ugaritskemu kralju Ibiranu, da odkar je zavladal, ni prišel pred suzerena in da mu ni poslal ne poslanstev ne daril. Poziva ga, naj to takoj stori.⁵³ Verjetno je bil s podobno nalogo v Ugarit poslan kraljevi sin Misramuva. Kralj v Kargamišu naroča ugaritskemu kralju, da naj mu oskrbi vse potrebno, za njegove konje pa žito in slamo. Zdi se pa, da so zaradi tega princa pozneje nastale neke težave. Podrobnosti ni mogoče dognati iz poškodovanega besedila.⁵⁴

V hetitskih meddržavnih odnošajih, pa tudi v odnošajih z vazali so ženitve s hčerami ali sestrami hetitskega vladarja imele važno vlogo.⁵⁵ Tako se v dokumentih iz te dobe omenja nesrečna usoda hetitske princese Ehlinikkalu, ki je bila omožena s sinom zadnjega ugaritskega kralja Ammurapija. Prva

⁴⁹ PRU IV, 17.59, str. 150 s.

⁵⁰ Prim. ZZR XXVIII, 1959, str. 87 ss. — Tuthalija IV. potrdi izgon obeh Ammistamrujevih bratov; potrdi odslovitev Ammistamrujeve žene in v tem smislu postavlja njenega sina pred izbiro, da se loči od matere ali pa se odreče prestolonasledstvu. Končno s hudimi grožnjami doseže, da Ammistamru dobi v svoje maščevalne roke ženo, ki ga je najbrž samovoljno zapustila, da jo je dal ubiti.

⁵¹ PRU IV, štev. 19.81, str. 291.

⁵² Ugaritica V, 26.

⁵³ PRU IV, štev. 17.247, str. 191.

⁵⁴ PRU IV, štev. 17.423, str. 193; Ugaritica V, 32.

⁵⁵ Prim. Hethitische Staatsverträge, str. 43 s.

listina⁵⁶ govori o tem, da je kralj iz Kargamiša — najbrž kot nekak varuh njenih pravic — vrnil tastu Ammurapiju gradič, v katerem je dotlej prebivala sedaj odslovljena žena. Z drugo listino⁵⁷ ji kralj iz Kargamiša pripoznava pravico, da odpelje s seboj svoje spremstvo in premoženje (zlato, srebro, goveda, baker, ovce), vse, kar je prinesla s seboj. — Razdor zakona, ki je bil najbrž sklenjen po političnih računih, ni presenetljiv, če pomislimo, da se hetitski (neimenovani) vladar v pismu, naslovljenem na Ammurapija, pritožuje, da mu Ammurapi odreka pozdravno voščilo (*šulmu*), ki je bilo najbrž združeno s kakšnim darilom. Zato mu tudi hetitski kralj odreka svoj pozdrav.⁵⁸

Medtem ko je Tuthalija IV. oprostil ugaritskega kralja vojaških dajatev samo za takratno vojno, se je pozneje nekemu — imena žal niso na plošči ohranjena — ugaritskemu kralju posrečilo doseči popolno oprostitev vseh vazalnih bremen, ki so v tej listini označena z besedo *ilku*. Hetitski vladar se neposredno ali posredno obrača na ugaritskega kralja s prošnjo, da bi prostovoljno oskrbel prevoz 2000 mer žita, ki ga je hetitski kralj dal zbrati v deželi Mukiš za stradajoče v mestu Ura. Hetitski kralj sodi, da bosta zadoščala največ dva prevoza z veliko ladjo. Zato naproša ugaritskega kralja, da bi oskrbel ladjo in moštvo. Zanimiva je tu hetitska argumentacija. Dvakrat je rečeno, da gre tu za »življenje ali smrt« stradajočih. Predvsem se pa hetitski vladar sklicuje na to, da je na pečatni listini, s katero je bil ugaritski kralj oproščen vseh vazalnih dajatev, bilo napisano: »Kar mu bodo naročili, bo poslušal in nato napravil« (*ša išapparuniššu išemi-ma ippuš*).⁵⁹ Ali so Hetiti s tem hoteli izreči, da vse take oprostite veljajo le, če ne nastanejo izredne razmere (*rebus sic stantibus*), torej v določenih pametnih mejah?

Zdi se, da so si zadnji hetitski vladarji zelo prizadevali, da bi ostali v prijateljskem razmerju z vladarji v Ugaritu. Medtem ko je za časa Šuppiluliume ali Muršila II. veljalo kot samoumevno, da darila pošilja vazal suzerenu, je bilo v zasebnem Rap'anovem arhivu najdeno pismo,⁶⁰ ki nazorno kaže, kako se je medsebojno razmerje izpremenilo. V pismu se ugaritski kralj Ammistamru II. obrača na Hešmitešuba, ki je nedvomno bil visok hetitski dvorni funkcionar, z željo, naj »zanj govori pred kraljem, njegovim gospodom«, da bi mu kot »svojemu podložniku« (*ana ardi-šu*) poslal dva prvovrstna konja in poseben lok, izdelan v Hanigalbatu (= v Mitanski deželi). Pri tem omenja, da mu je hetitski vladar — najbrž je bil to Tuthalija IV. — že enkrat poslal konje in da je s tem »svojega podložnika zelo razveselil«. Obenem naj mu drug tak hanigalbatski lok oskrbi Hešmitešub sam. Njemu pa pošilja Ammistamru II. kot darilo kos prvovrstnega sukna in kos navadnega sukna — medtem ko pismo ne omenja nobenega darila za hetitskega kralja.

⁵⁶ PRU IV, šte. 17.226, str. 208.

⁵⁷ PRU IV, šte. 17.355, str. 209 s.

⁵⁸ PRU III, šte. 13.7 B, str. 6 (uporablja je Nougayrov prevod):

1—3. »Tako (pravi) kralj: Ammurapiju, kralju dežele Ugarit, povej to-le:

4—7. Ker s tvoje strani pozdrava (*šulmu*) ni, [tudi za tebe ne pošiljam pozdrava?]

⁵⁹ Ugaritica V, 33.

⁶⁰ Ugaritica V, 28.

V dokumentih iz tega časa se čedalje pogosteje pojavljajo opomini, ki kažejo, da ugaritski vladarji ne dajejo hetitskemu suzerenu tega, kar bi morali.

Tako Takuhli, ki je bil najbrž nekak predstavnik ugaritskega kralja pri hetitskem kralju, v dveh pismih⁶¹ vzpodbuja ugaritskega kralja, naj vendar pošlje suzerenu obljubljeni višnjev lazurec (*lapis lazuli*). To kar je poslal, je bilo ponarejeno. Hetitski vladar se je zaradi tega razjezil. Takuhli priporoča svojemu vladarju, naj poišče zaželeni višnjev lazurec, da si ne zapravi simpatij hetitskega kralja.⁶²

Neznani pisec opomini ugaritskega vladarja, naj pošlje obljubljene drage kamne hetitskemu kralju. Obenem naj pride s svojim brodom pred hetitskega kralja, ki ga pričakuje.⁶³ Ker je začetek pisma oddrobljen, ni mogoče določiti ne imena pisca ne naslovljenca; značilno pa je, da pisec imenuje ugaritskega kralja »moj sin«.

Ko je v Ugaritu za Ammistamrom II. zavladał Ibiranu, se je položaj še poslabšal. Omenili smo že, da Ibiranu dolgo časa ni poslal hetitskemu vladarju ne daril ne poslancev⁶⁴ Neimenovani kralj iz Kargamiša ga opominja, naj sedaj v hudi stiski, ko gre »za življenje (ali) smrt« (*mutu napšatu*, v. 20), takoj odpošlje vojake in bojne vozove, kakor so mu »iz palače«, to je od suzerena naloženi.⁶⁵

V drugem pismu kralj iz Kargamiša resno očita neimenovanemu ugaritskemu kralju, da zavrača pošiljanje bojnih vozov in čet s tem, da povprašuje, koliko voz in čet naj pošlje, medtem ko je ukazano: »Pošlji! (*šubila*, v. 8)«.⁶⁶

Zveza med hetitskim suzerenom in njegovim ugaritskim vazalom je čedalje manj trdna. Zato ni čudno, da za časa zadnjega znanega ugaritskega vladarja Ammurapija nehajo vljudnostni prijateljski stiki med vladarjema in se razdere tudi zakon Ammurapijevega sina s hetitsko kraljevo hčerjo.⁶⁷

V Rap'anovem arhivu so bila najdena tudi štiri pisma⁶⁸ med Ciprom (Alašia) in Ugaritom, troje od njih govori o tem, da so opazili tuje ladje okoli Cipra in Ugarita.⁶⁹ Gre za vdor »pomorskih narodov«, ki bodo v kratkem preko Male Azije in Sirije prodrli do Egipta. Faraon Ramzes III., ki jih je

⁶¹ PRU IV, štev. 17.383 in 17.422; str. 221—225.

⁶² PRU IV, str. 222, v. 28—31; str. 224 s. vv.

⁶³ 15—27. »Srce (hetitskega) kralja je slabo razpoloženo nasproti mojemu gospodu. Vendar naj moj gospod vsepovsod išče *lapis lazuli* in naj ga da prinesiti kralju. Kralj zelo ljubi *lapis lazuli*. Če ga ti daš prinesiti (hetitskemu) kralju, boš videl, če ti kralj ne bo storil dobro.«

⁶⁴ 38—43. »doslej mi v deželi Hatti niso sovražni, vendar naj moj gospod da [zaproseni lazurec]. Če me moj gospod ne reši iz stiske, kdo naj me reši?«

⁶⁵ Ugaritica V, št. 30.

⁶⁶ Prim. besedilo pred op. 53.

⁶⁷ PRU IV, št. 17.289, str. 192.

⁶⁸ Ugaritica V, št. 31. — V smislu zavračevanja pojmuje precej poškodovano besedilo tudi J. N o u g a y r o l, str. 102 s., op. 2.

⁶⁹ Prim. izvajanja pred opombami 58 in 56 s.

⁶⁷ Ugaritica V, štev. 21—24.

⁶⁹ l. c., št. 22—24.

ob naravnih mejah Egipta ustavil, končno poroča o uničenju hetitske države in Ugarita.⁷⁰

Ohranjena pisma pa kažejo, da si je ugaritski kralj Ammurapi skušal zagotoviti pomoč ciprskega kralja v obrambi. Resignirano ugotavlja, da so njegove čete daleč v hetitski deželi, brodovje pa v Likiji in da je ostal tako skoro brez obrambe.⁷¹ Nikjer več ne omenja, da bi od hetitske države pričakoval kako pomoč. Ta pisma so tragične priče propada hetitskega ugleda in moči.

Medtem ko je hetitska osrednja oblast očitno pešala, se je pa v Severni Siriji še vedno uspešno uveljavljal kralj mesta Kargamiša. Šuppiliuma je bil to postojanko ob Evfratu zaupal svojemu sinu Pijaššilu (z drugim imenom Šarrukušuhu) in mu poveril nadzorstvo nad sirskimi vazali. Na ta način je tu zavladała hetitska sekundogenitura, ki je napravila svoji matici v Hattušašu velike usluge. Zgodovinarji imenujejo tega vazala navadno »podkralja«.

Že Šarrukušuh je predlagal ugaritskemu kralju Niqmadu II. vojaško zvezo zoper upornega vazala Tette-ja iz dežele Nuhašši. Obljubil mu je — najbrž po očetovem vzgledu —, da bo Niqmadu smel obdržati od dežele Nuhašši to, kar si bo z orožjem vzel, ostali mu bodo tudi morebitni pribežniki iz dežele Nuhašši.⁷²

Čas za aktivno nastopanje »podkralja« iz Kargamiša je napočil, ko je za vlade Tuthalija IV. hetitska moč zaradi dolgih vojn z Asirci močno oslabela. Za Hetite je bila prava sreča, da je takrat v Kargamišu vladal energični Initešub.

Omenili smo že, da je opominjal ugaritskega vladarja, naj redno izpolnjuje svoje dajatve.⁷³ V vsedržavnem interesu je tudi opominjal ugaritskega vladarja, naj se drži meje,⁷⁴ kakor je bila določena med Ugaritom in sedaj odcepljeno deželo Sijannu-Ušnatu.

Grajal je, da ugaritski kralj ni ničesar ukrenil, ko je njegov podložnik na hetitskem ozemlju ugrabil hčerko hetitskega kralja in jo kot ženo obdržal v Ugaritu.⁷⁵

Posebno pričajo o takratnih nemirnih razmerah poročila⁷⁶ o trgovcih, ki so bili umorjeni v tujem mestu, zlasti v Ugaritu.

⁷⁰ James H. Breasted, *Ancient Records of Egypt*, IV, Chicago, 3. ponatis 1927, str. 37, § 64: (angleški prevod): The countries . . . the Northerners in their isles were disturbed, taken away in the fray . . . at one time. Not one stood before their hands, from Kheta, Kode, Carchemish, Arvad, Alasa, they were wasted.

⁷¹ Ugaritica V, št. 24, str. 87 s. vv.

¹⁹ ss.: »Ali moj oče (tj. ciprski vladar) ne ve, da so vsi moji vojaki [] v deželi Hatti, moje ladje pa v deželi Lukâ (= Likiji)?!«

⁷² PRU IV, št. 17.334, str. 54, o ujetnikih in pribežnikih govore vrste 9—15: »Torej kar si bo Niqmadu od dežele Nuhašši z orožjem vzel in tiste, ki bodo kot begunci prišli v njegovo deželo [, vse to mu bo ostalo]. Če bo v poznejših dneh Tette svoje podložnike zahteval, mu jih Niqmadu nikakor ne bo vračal!«

⁷³ Prim. besedilo pri opombah 65 in 66.

⁷⁴ Ugaritica V, 25; prim. PRU IV, štev. 17.341, str. 161; štev. 17.392, str. 188.

⁷⁵ Ugaritica V, 35.

⁷⁶ Po skupnem pečatu Hattušila III. in njegove žene Puduhepe sklepamo, da govori listina PRU IV, štev. 17.229, str. 106, o sodbi, ki jo je izrekel Hattušili III. nad

Za umor hetitskih trgovcev je predpisana kazen v § 5 hetitskih zakonov. O izropanju babilonskih trgovcev na sirsko-palestinskem ozemlju pod egiptovsko suverenostjo poročata dve babilonski pismi v elamarnski korespondenci.⁷⁷ Iz pisma Hattušila III. babilonskemu kralju Kadašman-Enlilu II. izvemo, da je bilo v deželi Amurru, torej na hetitskem ozemlju ubitih več babilonskih trgovcev.⁷⁸

V času, ko so bile obrobne province hetitske države čedalje bolj prepuščene same sebi, je Initešub, podkralj v Kargamišu, objavil nove določbe o kaznovanju takih umorov. Iz ohranjenega gradiva lahko sklepamo, da se je te zadeve lotil kar trikrat. V svojem prvem odloku (*riksu*)⁷⁹ odreja (vv. 4—23):

4—19. »Če je kak človek (*amilu*) iz dežele Kargamiša v ugaritski deželi ubit, če tiste, ki so ga ubili, primejo, ti nadomestijo človeka trikrat, tudi imetje («orodje»), ki je bilo z njim vred izgubljeno, nadomestijo trikrat. Toda če tistih, ki so ga ubili, ne najdejo («vidijo»), nadomestijo življenje trikratno, od imetja («orodja») pa, ki je z njim vred izgubljeno, kolikor je izgubljenega, bodo njegovo glavnico (= enkratno) nadomestili.

20—23. Če pa je bil človek (iz) ugaritske dežele v kargamiški deželi ubit, je nadomestilo enako.«

Medtem, ko hoče ta ureditev kaznovati umor katerega koli prebivalca Kargamiša v Ugaritu in katerega koli prebivalca Ugarita v Kargamišu, se drugi odlok⁸⁰ nanaša le na umor trgovca⁸¹ iz Kargamiša v Ugaritu in narobe. Nadaljnja sprememba je v tem, da so tri mine srebra določene kot krvnina (*mullû ša dami*)⁸²,⁸² naropano blago pa naj morilec povrne enkratno.

Kadar pa morilca ne najdejo, plačajo mestni prebivalci tri mine srebra kot krvnino, medtem ko se glede blaga rešijo odškodninskih zahtevkov s tem, da prisežejo, da ne poznajo morilcev in da ne vedo, kje se nahaja trgovčevo imetje in blago.

V svoji tretji redakciji⁸³ je Initešub svojo ureditev izpopolnil s tem, da je določil, da predstavljajo mestno prebivalstvo, ki je subsidiarno kolektivno odgovorno za morilca, »ljudje njihovih (mestnih) vrat«. Iz tega sklepamo, da sta bili mesti Ugarit in Kargamiš razdeljeni na četrti, ki so se najbrž imenovala po mestnih vratih. Že v Hammurabijevem zakoniku najdemo take

morilci in predstavniki («sinovi») mesta Apsune, kjer je bilo umorjenih več trgovcev, ki jih tožnik, trgovec Talimu označuje kot »moji trgovci« (*tamkârû-ja*). Obtoženci so bili obsojeni na talent srebra.

⁷⁷ J. A. Knudtzon, Die El-Amarna-Tafeln I, II (= Vorderasiatische Bibliothek, II) Leipzig 1907—1915, EA 7, 73—82 (str. 84 s.) in EA 8, 13—41 (str. 86 s.).

⁷⁸ Pismo je v klinopisni pisavi objavljeno v KBo I, 10 (navedeno mesto glej v II, 14—25. Prim. V. Korošec, Kaznovanje usmrtitve po hetitskem pravu. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu. 1962, str. 249 in 258).

⁷⁹ PRU IV, št. 17.230, str. 153 s.

⁸⁰ PRU IV, št. 17.146, str. 154 ss.

⁸¹ Razglas govori o *tamkârî ša mandati*, kar J. Nougayrol prevaja kot *mar-chands dotés*; zdi se mi, da zaenkrat pomena te označbe še ni mogoče zanesljivo določiti.

⁸² PRU IV, str. 156, v. 34 s.

⁸³ PRU IV, št. 18.115, str. 153 ss.; prim. v. [6, 13, 22] 29.

babtum,⁸⁴ krajevne četrti v Babilonu, ki imajo tudi sodno oblast v manjših zadevah. V Ugaritu in v Kargamišu to pomeni, da odgovarja za izginulega storilca subsidiarno in materialno taka mestna četrt.

Modernega pravnika pri tem moti najbolj to, da ni omenjeno pri tej zakonodajni ureditvi sodelovanje ugaritskega vladarja. Razlagati si moremo to pasivnost najlažje tako, da računamo s tem, da so splošno pripoznavali neko vrhovnost vazalu v Kargamišu.

Iz vsaj dveh dokumentov izvemo tudi, da je »podkralj« Initešub sodil zaradi umora tujih trgovcev v Ugaritu. Enkrat⁸⁵ je kot tožnik nastopal trgovec Aršimiga, ki je bil v službi kralja mesta Tarhudašši. Ko je tožnik s prisego potrdil, da je bil v Ugaritu umorjen trgovec iz njegovega mesta, je Initešub obsodil Ugaritčane na 180 seklov (to je po babilonskem računanju na tri mine) srebra. — V drugem primeru⁸⁶ je kot tožnik nastopal Aballá, ki je trdil, da so bili v Ugaritu ubiti trgovci, ki so bili na neki način od njega odvisni (*tamkârû ša qâti-ja* = trgovci moje roke [= moje oblasti]). Initešub je zahteval, da tožnik potrdi svojo obdolžitev s prisego. Vendar so se pa Ugaritčani še pred prisego sporazumeli s tožnikom, tako da so mu odpustili prisego; v čem je pri tej poravnavi on popustil, ni povedano. Iz pavšalnega zneska krvnine 1200 seklov srebra bi bilo mogoče domnevati, da se je tožnik zadovoljil z manjšim zneskom — število ubitih trgovcev prav tako ni navedeno, kar utegne biti v zvezi s pomanjkljivo obveščenostjo tožnika. — Tretji dokument⁸⁷ je močno poškodovan, tako da ni ohranjeno sodnikovo ime. Gotovo je le, da so neki prebivalci iz mesta Šatega bili ubiti v Ugaritu. Ugaritčani pa so kot subsidiarno kolektivno odgovorni bili obsojeni na plačilo krvnine v srebru.

Kralji v Kargamišu pogosto nastopajo kot sodniki v zadevah, ki so vsaj delno zanje tuje.⁸⁸ Tako sodijo celo takrat, kadar je v vlogi tožnika ali pa toženca nastopal ugaritski vladar sam ali pa njegov najvišji funkcionar, njegov prefekt.⁸⁹ Drugikrat dobiva ugaritski vladar iz Kargamiša navodila, kako naj rešuje civilne in kazenske pravde.⁹⁰

S tem nikakor ne trdimo, da ne bi bil ugaritski vladar redno sodil v zadevah lastnih podložnikov. O tem nam priča npr. obsodba ponarejevalcev kraljevega pečatnika.⁹¹

Presenetljivo je, da vladar dežele Ušnatu prepušča odločitev o usodi nekega izropanega podložnika ugaritskemu vladarju.⁹²

⁸⁴ §§ 58; 142 CH.

⁸⁵ PRU IV, štev. 17.158 in 17.42, str. 169 ss.

⁸⁶ PRU IV, štev. 17.145, str. 172 s.

⁸⁷ PRU IV, štev. 17.234, str. 173 s.

⁸⁸ Glej PRU IV, primeri na str. 161—179.

⁸⁹ PRU IV, štev. 17.129, str. 166 ss., štev. 17.346, str. 176.

⁹⁰ Ugaritica V, št. 27: v civilni pravdi gre za dolg 800 seklov srebra, v prvi kazenski zadevi za že urejeno odškodnino za opustošeni vinograd; v drugi za odškodnino vdovi, katere mož je bil umorjen.

⁹¹ PRU III, str. 71, št. 16.356; str. 94, štev. 16.425; str. 153, štev. 16.205 + 192; 16.254 C + 255 C (zemljiška lastnina), str. 96 ss., št. 16.249 (ponarejevalci pečatnika).

⁹² Ugaritica V, štev. 42.

V zvezi s tem je razumljivo, da je kralj iz Kargamiša sodeloval pri važnih državnih aktih. Kot prvi je izpregovoril, ko je ugaritska kraljica Ahatmilku poslala svoja dva sinova v pregnanstvo.⁹³ On je tudi razsodil, da naj med zakonom pridobljeno premoženje v celoti ostane možu. Tako vprašanje se je namreč pojavilo, ko je Ammistamru II. odslovil svojo ženo.⁹⁴ Kralj iz Kargamiša je urejal tudi gospodarska vprašanja, ki so nastala, ko se je Ehlinikalu, hči hetitskega kralja, ločila od Ammurapijevega sina.⁹⁵ Tudi listina, s katero se je Tuthalija IV. odrekel vojaški pomoči ugaritskega kralja v vojni zoper Asirijo, da je za to dobil 50 min zlata, je bila sestavljena vpričo kralja iz Kargamiša.⁹⁶

Nekateri ugaritski dokumenti nam kažejo, da so hetitski vazali vzdrževali tudi med seboj prijateljske odnose. Arzavskim vazalom Muršili II. to izrečno polaga na srce.⁹⁷ V severni Siriji nam najnovejši dokumenti živo pričajo o dobrih odnosih med Ugaritom in Kadešem, deželo Sijannu-Ušnatu in zlasti deželo Amurru.⁹⁸ Že od leta 1956 naprej je znana prijateljska pogodba,⁹⁹ ki sta jo sklenila ugaritski kralj Niqmadu in Aziru, vladar dežele Amurru, oba Šuppiluliumova sodobnika. Pogodba izrečno ne pove, ali sta bila pogodbenika ob sklenitvi že hetitska vazala; ker je pogodba ostala ohranjena, se zdi verjetnejše, da sta to bila.

S to pogodbo oba poravnata vse stare medsebojne spore. Aziru dobi zato izplačan denarni znesek (5000 seklov srebra),¹⁰⁰ zavezuje se pa, da bo prišel ugaritskemu kralju na pomoč zoper zunanje in notranje sovražnike. Pogodba je potrjena s prisego in se označuje kot »prisega« (v. 4). — Kakor priča listina Ugaritica V, št. 37, se je ugaritski kralj tudi zavezal, da bo vladarja v deželi Amurru stalno obveščal o gibanju sovražnika. V tej listini neki Parsu očita ugaritskemu kralju, katerega imenuje »svojega gospoda«, da ni poslal v deželo Amurru zadnjih novic o sovražniku.

Če skušamo kot zaključek izluščiti jedro dosedanjih izvajanj, se zdi, da je Šuppiluliuma posrečeno zamisel o vazalnih pogodbah spretno uporabil za utrditev hetitske države. Zgodovina poldruga stoletja to potrjuje. V Ugaritu najdeno gradivo nam odkriva zanimiv razvoj. Ko sta vladala Šuppiluliuma in Muršili II., je v medsebojnih odnosih bila premoč očitno na hetitski strani. Oba vladarja sta tudi precej brezobzirno črpala iz bogate dežele, ki jima je vključno politični zvestobi morala dajati velike letne davščine. Že Hattušili III. pa je iskal kompromis ob ureditvi poslovanja hetitskih trgovcev na ugaritskem ozemlju. V nasprotju s hetitskimi tradicijami se je tudi zavezal, da bo ugaritskemu kralju vračal njegove ubežnike. Tuthalija IV. je postal finančno čedalje bolj navezan na ugaritsko pomoč v srebru in zlatu in je po tem uravnaval svoje odločitve. Vzporedno s tem je hetitski

⁹³ PRU IV, str. 121 s., št. 17.352.

⁹⁴ PRU IV, str. 127 s., št. 17.396.

⁹⁵ PRU IV, str. 208 ss., št. 17.226 in 17.355.

⁹⁶ PRU IV, str. 150, št. 17.59, vv. 1 ss.

⁹⁷ J. Friedrich, Staatsverträge I, str. 60 ss. §§ 9—11.

⁹⁸ Prim. Ugaritica V, številke pisem 37; 38—40, 41—44.

⁹⁹ PRU IV, str. 284 ss., št. 19.68.

¹⁰⁰ Ugaritica V, str. 659: Claude F. A. Schaeffer domneva, da gre le za pet min srebra (drugače bi to bilo 83 min 20 seklov [mina po 60 seklov] ali pa 125 min).

vpliv stalno pešal. Vazalne dajatve so vsepovsod zastajale; celo za vojaško pomoč so bili potrebni ponovni opomini. Osebni stiki so se čedalje bolj rahljali. Sreča v tem splošnem razkrajanju hetitske moči je trdno stališče hetitskega vazala («podkralja») v Kargamišu, ki je skušal s kazenskimi določbami, s prizadevnostjo v sodstvu in s spodbudami sovazalom kolikor mogoče reševati splošni red in mir. Pojavljajo se pa že ladje prihajajočih »pomorskih narodov«, ki bodo uničili veliko hetitsko državo, požgali Ugarit in nato drveli proti jugu, dokler jih ne bo ustavil Ramzes III. ob naravnih mejah Egipta.

Prav v tem, da nam novi dokumenti nazorno odkrivajo sliko dobe, ko je hetitska moč polagoma propadala, je njihov poseben zgodovinski pomen.

Résumé*

L'ÉVOLUTION DE LA VASSALITÉ HITTITE A LA LUMIÈRE DES TEXTES D'UGARIT*

Parmi les nombreux documents en langue et écriture accadienne, découverts par les fouilles françaises à Ras-Shamra-Ugarit, il y a une série de documents qui nous rendent possible d'observer, de quelle manière les prescriptions, contenues dans divers traités vassaux, furent réalisées sur le territoire de l'Ugarit. La plupart des susdits textes furent trouvés dans les Archives royales d'Ugarit entre 1953 et 1955. Ils furent publiés et traduits par M. Jean Nougayrol en deux volumes, intitulés «Le Palais royal d'Ugarit» (III, 1955 et IV, 1956). Quelques dizaines de lettres viennent de s'y ajouter; elles furent trouvées dans une maison privée de Rap'anu, et publiées par M. J. Nougayrol dans les Ugaritica V en 1968.

Les susdits documents débutent à l'époque de Šuppiluliuma (1380—1346), quand celui-ci devait faire face aux pays du Nuhaše, du Ni' et du Mukiš, qui voulaient secouer le joug hittite. Les textes recommencent sous le règne de son fils Muršili II (1345—1315), ils continuent sous Hattušili III (1282—1250) et sous son fils Tudhaliya IV (1250—1220) pour expirer à l'époque des derniers rois hittites innomés, au début de l'invasion des «peuples de la mer».

La conclusion des traités de paix ou d'alliance remonte à l'origine de l'histoire sumérienne (Stèle des vautours). Šuppiluliuma favorisait la conclusion des traités vassaux, afin d'affermir ainsi la stabilité de son grand empire.

La dénomination de tels traités par le terme de traités vassaux (ou traités de vassalité) nous paraît bien fondée par le grand nombre de ressemblances avec la féodalité médiévale, malgré quelques différences incontestables.

Šuppiluliuma réussit par sa lettre, envoyée à Niqmadu, roi d'Ugarit, que celui-ci ne se rangeât pas du parti des insurgés contre la suprématie hittite en Syrie du Nord. Après sa victoire, Šuppiluliuma remit à Niqmadu le document promis (la *rikiltu*). Mais, d'abord, il fallut que roi d'Ugarit reconnût solennellement la suprématie hittite par sa prosternation. Cependant, le document scellé portait surtout sur le montant fort élevé du tribut annuel à payer au roi hittite, à la reine et à plusieurs dignitaires hittites. Outre cela les frontières d'Ugarit furent reculées envers le pays du Mukiš vaincu et on assurait au roi d'Ugarit de pouvoir retenir les fuyards éventuels, provenant des pays insurgés.

Muršili II était moins bien intentionné envers l'Ugarit. Le roi Niqmepa ne pouvait monter sur le trône de son père que grâce à l'aide militaire hittite. C'est pourquoi que Muršili II considérait Niqmepa et son pays comme ses serviteurs. Par la sécession du royaume de Siyannu-Ušnatu, qui fut attaché au royaume de Carkemiš, Muršili diminua le pays de l'Ugarit de deux tiers. Cependant il fallut d'une intervention particulière de la part de Niqmepa, afin que Muršili II prit en considé-

* Pour raisons techniques l'imprimerie ne pouvait faire différencier le caractère *h* de *h* (p. e. dans les mots: Hatti, Hattušili, Tuthaliya, *išhul*).

ration une diminution du tribut, imposé à Ugarit par Šuppiluliuma. Néanmoins, les frontières établies par Šuppiluliuma entre Ugarit et Mukiš furent confirmées par Muršili II. Du temps de Muršili II datent plusieurs documents sur les prescriptions d'un traité vassal et conformes à celles contenues dans d'autres traités vassaux. Il reste, quand-même, fort douteux qu'un tel traité en forme ait été jamais conclu.

À l'époque de Šuppiluliuma et de Muršili II, la prépondérance des rois hittites sur leur vassal, le roi d'Ugarit, ainsi que leur intention d'exploiter le riche pays, étaient évidentes.

Bientôt après cela sous le règne de Hattušili III la situation commençait à changer. Car sur l'instance du roi Niqmépa Hattušili III restreignit par un édit (une *rikiltu*) l'activité commerciale des marchands hittites provenant de la ville de Ura, sur le territoire d'Ugarit. Il les autorisait d'y exercer le commerce pendant la bonne saison, sans acquérir des maisons ou des terres. Au début de l'hiver ils étaient obligés de quitter le pays. Le roi d'Ugarit devait leur livrer les débiteurs éventuels avec les femmes et les enfants, afin que ceux-ci fussent emmenés par les marchands dans leur pays. Le règlement signifie déjà un compromis entre les intérêts d'Ugarit et ceux de Hatti. L'avantage d'Ugarit se fait valoir encore plus dans la promesse de Hattušili de retourner au roi d'Ugarit tous les fuyards provenant du pays d'Ugarit qui pénétreraient dans le territoire hittite habité par les Habirus.

Son fils et successeur, le roi Tudhaliya IV, par suite de la longue guerre avec l'Assyrie était contraint de renoncer, contre le paiement de 50 mines d'or, à toute aide militaire de la part du roi d'Ugarit. Probablement à cause de sa dépendance financière du roi d'Ugarit, le suzerain hittite donna plusieurs fois, sans hésiter, son appui au roi d'Ugarit Ammistamru II dans ses différends familiaux.

Au cours des années suivantes la documentation reflète la désagrégation générale et la décadence incessante de la puissance des rois hittites anonymes. Un roi d'Ugarit, inconnu lui aussi, réussit même à obtenir la libération de toutes les obligations de vassalité (*ilku*).

Les rois d'Ugarit sont souvent en retard avec leurs tributs, avec la livraison des pierres précieuses et du lapis lazuli. Ils cessent d'envoyer au roi hittite des messagers, des troupes et des chars. Le roi Ammurapi refuse même le salut (*šulmu*) à son suzerain.

Conséquemment le mariage d'une princesse hittite avec le fils de Ammurapi, dernier roi d'Ugarit connu par nom, devient dissous par divorce.

Le roi d'Ugarit cherche à trouver chez le roi d'Alašia (Chypre) l'appui contre l'invasion des «peuples de la mer».

Partout la sureté générale était bouleversée. Une fille du roi hittite avait été enlevée sur le territoire hittite par un ressortissant ugaritien, elle fut emmenée au pays d'Ugarit sans que le roi d'Ugarit eût pris une mesure quelconque contre le coupable. — Souvent on s'inquiète des meurtres nombreux commis sur des marchands étrangers. Initešub, roi de Carkemiš, établit de sa propre autorité quelques règles sur le châtement de tels crimes. Il publiait successivement trois règlements (*riksu, rikiltu*). Le premier en avait trait aux meurtres soit d'un ressortissant (*amīlu*) du Carkemiš tué en Ugarit, soit d'un homme de l'Ugarit tué en Carkemiš. Cependant le deuxième règlement se bornait aux meurtres soit d'un marchand doté (*tamkaru ša mandati*) du roi de l'Ugarit tué en Carkemiš, ou inversement. D'après le troisième règlement les «hommes de la Porte» (= du même quartier de la ville) étaient appelés comme représentants responsables de la population de la ville où le crime a été commis.

Le meurtrier était obligé, d'après le premier édit, de restituer trois hommes?); d'après le deuxième édit, il s'en acquittait par le paiement de trois mines d'argent comme composition du sang (*mullû ša dami*). D'autre part le meurtrier devait restituer les biens disparus de l'homme tué: d'abord, trois fois, d'après le deuxième édit une seule fois. Quand on n'a pas saisi le coupable, la population de la ville (plus tard celle «de la Porte» de la ville) où le crime a été commis, devait payer trois mines d'argent en composition du sang. Cependant les ressortissants de la ville s'exonèrent de la restitution des biens disparus, s'ils affirmaient par serment qu'ils ne connaissent ni les assassins, ni l'endroit où se trouveraient les biens volés.

Le roi de Carkemiš agissait plusieurs fois en juge, même quand le roi d'Ugarit était une partie plaidante; il restait le gardien fidèle du roi hittite. Le système de vassalité, appliqué tant de fois par Suppiluliuma et par ses successeurs, et complété par l'institution de »viceroi« de Carkemiš a beaucoup contribué à la stabilité de l'empire hittite.

Les textes susdits nous rendent possible d'observer et examined l'évolution d'un tel système de vassalité au cours d'un siècle et demi. Ils sont d'une grande importance pour nos connaissances des rapports réciproques dans la vie interne des provinces hittites dans la Syrie du Nord.

KRATICE

AfO — Archiv für Orientforschung.

ANET — Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament edited by James B. Pritchard, Princeton. New Jersey, 1950.

CRAI — Académie des Inscriptions et Belles-Lettres: Comptes rendus des séances de l'année . . . Paris.

J. Friedrich, Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitischer Sprache. (Mitt. der Vorderas.-Aegypt. Ges. 31,1,1926; 34,1,1930) I, II. Leipzig.

Gressmann, Altorientalische Texte = Altorientalische Texte zum Alten Testament . . . herausgegeben von DDr. Hugo Gressmann, 2. Aufl., Berlin-Leipzig 1926.

Hethitische Staatsverträge — Viktor Korošec, Hethitische Staatsverträge. Ein Beitrag zu ihrer juristischen Wertung (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, Heft 60), Leipzig 1931.

JCS — Journal of Cuneiform Studies. New Haven.

KBo — Keilschrifttexte aus Boghazköi.

KUB — Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin.

PRU III — Mission de Ras Shamra. Tome VI: Le Palais royal d'Ugarit publié sous la direction de Claude F.-A. Schaeffer, Membre de l'Institut: Le Palais royal d'Ugarit. III. Textes accadiens et hourrites des Archives Est, Ouest et Centrales, par Jean Nougayrol avec des études de G. Boyer et E. Laroche. Paris 1955.

PRU IV — Mission de Ras Shamra. Tome IX: Le Palais royal d'Ugarit, IV: Textes accadiens des Archives Sud (Archives internationales), par Jean Nougayrol. Paris 1956.

Ugaritica V — Mission de Ras Shamra. Tome XVI: Ugaritica. Cinquième série. Paris 1968: J. Nougayrol, Textes suméro-accadiens des Archives privées d'Ugarit, pp. 1-447.

ZA. N. F. — Zeitschrift für Assyriologie. Neue Folge. Berlin.

ZČ — Zgodovinski časopis. Ljubljana.

ZZR — Zbornik znanstvenih razprav. Ljubljana.

